

De lege diuina. .i.
De preceptis in communi. .ii.
De preceptis decalogi in communi. .iii.
De expositione primi precepti. .iiii.
De latría quid est et quomodo differt a theozofia et dulia. .v.
De actibus latríe. .vi.
De superstitione in communi. .vii.
De superstitione cultus in debiti veri dei. .viii.
De idolatria. .ix.
De diuinitate et eius speciebus in cõi. .x.
De cognitione demonum respectu futurozũ. .xi.
De inuisione astrozũ circa quam quidam mathematici errant. .xii.
De diuinatione per somnia. .xiii.
De sortilegijs. .xiv.
De misplicitatibus obstinatijs supstitiosis. .xv.
De temeritate que deus temptatur. .xvi.
De secundo precepto. .xvii.
De iuramento. .xviii.
De periurio. .xix.
De aduratione. .xx.
De tertio precepto quod est de obseruatiõne sabbati. .xxi.
De ferijs. .xxii.
De quarto precepto quod est de parentibus honorandis. .xxiii.
De quinto precepto. scilicet non occides. .xxiiii.
De iniurijs corporalibus alijs ab homicidio. .xxv.
De duello. .xxvi.
De torneamentis. .xxvii.
De bello. .xxviii.
De trengis. .xxix.
De sexto precepto. scilicet non mechaberis. .xxx.
De septimo precepto. scilicet non furtum facies ubi primo de rapina. .xxxi.
De furto proprie sumpto. .xxxii.
De sacrilegio. puta est species furti. .xxxiii.
De furto interpretatiuo. .xxxiiii.
De octavo precepto ubi est de mendacio. .xxxv.
De falso testimonio et testibus. .xxxvi.
De iudicibus et eozum officialibus. .xxxvii.
De aduocatis. .xxxviii.
De accusatoribus. .xxxix.
De accusatis. .xl.
De falsarijs. .xli.
De duobus vltimis preceptis quibus prohibet concupiscentia alienari vxozũ et rerũ. .xlii.
De preceptis euangelicis regulantibus circa operanda et vitanda. .xliiii.
De preceptis euangelicis regulantibus itetides. .xlv.
De lege diuina scripta. scilicet de cõstitutiõibus. .xlvi.
De lege diuina non scripta. scilicet de cõsuetudine. .xlvii.

Incipit liber primus de lege diuina. Titulus primus.

Actur ergo in

hoc primo libro de decem preceptis moralibus: de diuina lege in qua ipsa continentur dicitur aliquid premittere. Et

primo de eius necessitate. et de eius distinctione. et de veteris legis obligatione. Circa primum sciendum: quod ad directionem humane vite necessarium fuit habere legem diuinam propter tria. Primum propter excellentiam finis hominis. Nam per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad finem vltimum. Et si homo ordinaretur tamen ad finem qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis: non oporteret quod haberet aliquid directiuum ex parte rationis supra legem naturalem et legem humanam que ab ea derivatur. Quia quod homo ordinatur ad finem beatitudinis eterne que excedit proportionem naturalis facultatis humane: non necesse fuit ut dirigeretur etiam ad suum finem: legem diuinam datam. et propter incertitudinem humani iudicii: precipue de rebus contingentibus particularibus: propter quam contingit de actibus humanis esse diuersa iudicia diuersorum: et quibus etiam diuersa et contrarie leges procedunt. Et ideo ut homo sine omni dubitatione possit scire quod sit agendum et quid vitandum: necesse fuit ut in actibus proprijs dirigeret per legem diuinam que errare non potest. propter insufficientiam humane legis: quia homo potest de his leges facere de quibus potest iudicare. Iudicium autem hominis non potest esse de modis interioribus qui latent: sed tantum de exterioribus qui patent: et tamen ad perfectionem virtutis regitur quod in vtrisque actibus homo fit iustus. Et ideo lex humana non potuit sufficienter cooperare et ordinare interiores actus: sed necesse fuit quod superueniret lex diuina.

Circa secundum. scilicet distinctionem legis diuine sciendum: quod duplex est lex diuina. scilicet vetus et noua. Iste autem non distinguuntur ab inuicem sicut omnino specie diuersa: sicut distinguuntur equus et bos: sed sicut perfectum et imperfectum in eadem specie: ut puer et vir. Et hoc modo distinguitur lex vetus a lege noua. Unde apostolus Gal. 3. comparat statum veteris legis statui pueruli existens sub pedagogo: statum autem nostre legis statui perfecti viri qui iam non est sub pedagogo. Et ideo omnes differencie que assignantur inter nouam

a 4

L. Coelii Firmiani diuinay institutionū aduersus gētes
liber prim' de falsa religione ad Cōstātinū Impatorē.

Quaeritur & fuerit semp cognitio ueritatis: & q̄ nec sine religi
one sapiētia: nec sine sapiētia sit pbāda religio. Ca. i.

Magno & excellenti ingenio uiri cū sese doctrine
penitus dedidissent: q̄quid laboris poterat im
pendi: cōtemp̄tis omnib⁹ publicis & puatis acti
onibus: ad īgrendē ueritatis studiū contulerūt:
existimātes multo esse p̄clarius humanarū di
uinarūq; rerū inuestigare ac scire rationē: q̄ struēdis opib⁹ aut
cumulādis honoribus inherere. Quibus rebus qm̄ fragiles ter
reneq; sunt: & ad solius corporis p̄inent cultū: nemo melior:
nemo iustior fieri pōt. Erāt q̄dem illi ueritatis cognitōe dignif
simi: quā scire tanto pere cupiuerūt: atq; ita ut ea; rebus omnib⁹
anteponerēt. Nam & abiēcisse quosdā res familiares suas & re
nunciāsse uniuersis uoluptatib⁹ cōstat: ut solā nudāq; uirtute;
nudi expeditiq; sequerent: tm̄ apud eos uirtutis nomē & aucto
ritas ualuit: ut in ea omne summi boni premiū p̄dicarēt. Sed
neq; adepti sunt id qd̄ uolebāt: & operā simul atq; industria; p̄
diderūt: q̄ ueritas id est arcanū summi dei: qui fecit omnia inge
nio ac p̄p̄rijs nō pōt sensib⁹ cōprehēdi: alioquin nihil inter deū
hominemq; distaret: si cōsilia & dispositiones illius maiestatis
eternę cogitatio assequeretur humana. Quod q̄ fieri non potu
it: ut homini per seipsum ratio diuina notesceret: nō est passus
hominem deus lumen sapiētię requirentem diutius oberrare:
ac sine ullo laboris effectu uagari per tenebras īextricabiles: ape
ruit oculos eius aliquando: & notionem ueritatis munus suū fe
cit: ut & humanā sapiētiā nullam esse monstraret: & errātī ac
uago uia cōsequendę immortalitatis ostenderet. Verum quo
niam pauci utunt̄ hoc celesti beneficio ac munere: quod obuolu
ta in obscuro ueritas latet: ea; uel contemptui doctis est: q̄ ido
neis assertoribus eget: uel odio indoctis ob insitā sibi austerita
tem: quam natura hominum procliuis in uicia pati non potest.
Nā q̄ uirtutibus amaritudo permixta est: uicia uero uoluptate
condita sunt: illa offēsi: hac deliniti feruntur in p̄ceps: ac bo
norum specie falsi mala p̄ bonis amplectunt̄. Succurrendū esse

b

Origo gemmarum.

T NIHIL INSTITVTO OPERI DE-
sit: gemmæ supersunt: & in artum coacta rerum
naturæ maiestas a multis nulla sui parte mirabi-
lior. Tantū tribuit uarietati coloribus materiæ
decori. Violare etiā signis gemas nefas ducetes.
Aliquas uero extra precia ulla taxationemq; hu-
manarum opū arbitantes ut plensq; ad summam
absolutamq; rerum naturæ contemplationē satis
sit una aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum
& quibus initus in tantū hæc ammiratio exarsent
diximus quodā tenus ī mētionē auri anulorūq;
Fabulæ primordiū a rupe caucasea tradit Pro-

methei uiculusq; interpretatiōe fatali. primūq; saxi fragmētū inclusum ferro ac digito
circumdatum. hoc fuisse anulum & hoc gemmam.

DE Gēma Polycratis tyrāni & Pyrrhi regis: & qui sculptores optimi: & nobilita-
tes artificū: & qui primus dactylothemā romæ habuit. Capitulum. i.

HIS INITIIS CÆPIT AUCTORITAS IN TANTUM AMOREM ELATA UT POLYCRATI SEUERO FAMIO
INSULARUM ACLITORUM TYRANNO FELICITATIS SUÆ: QUÆ NIMIAM FATEBATUR ESSE IPSE
SATIS PIAMETI IN INIUS GEMÆ UOLUNTARIO DAMNO UIDERET: SI CŪ FORTUNÆ NOBILITATE PAR-
RIA FACERET. PLANEQ; AB INUIDIA EIUS ABUNDE SE REDIMI PUTARET: SI HOC UNUM DOLUISSET.
ASSIDUO GAUDIO LUXUS EO PERFECTUS A NAVIGIO IN ALTUM ANNUM MERSIT. AT ILLŪ PISCIS
EXIMIA MAGNITUDE REGI NATUS ESSE UICE RAPTŪ UT FACERET OSTENTŪ: IN CULINĀ DOMINI
RURSUS FORTUNÆ ISIDIATIS MANUI REDDIDIT. SARDONICĒ EĀ GEMĀ FUISSE CONSTAT. OSTĒDŪTQ;
ROMÆ: SI CREDIMUS: IN CONCORDIÆ DELUBRO CORNU AUREO AUGUSTÆ DONO INCLUSĀ: & NO-
UISSIMUS: PROPE LOCUM TOT PRÆLATIS OPTINENTEM. POST HUNC ANNUM REGIA FAMA EST
GEMÆ PYRRI ILLIUS Q ADVERSUS ROMANOS BELLŪ GESSIT. NĀQ; HABUISSE TRADIT ACATHEN: I
Q; NOUĒ MUSÆ & APOLLO CITHARĀ TENENS SPECTARET: NŌ ARTE SED SPŌTE NATURÆ ITA DISCUR-
RENTIBUS MACULIS: UT MUSIS QUOQ; FIGULIS SUA REDDERENT ISIGNIA. NEC DEINDE ALIA QUÆ
TRADIT MAGNOPERE GEMARUM CLARITAS EXTAT APUD AUCTORES: PRÆTERQ; ISMENIĀ CHORAUEN
MULTIS FUGIENTIBUSQ; UT SOLITUM COMITATE FABULA UANITATE EIUS IN DICTO IN CYPRO SEX
AUREIS DENARIIS SMARAGDO IN QUÆ FUERAT SCULPTA AMYMONĒ. ET CUM DUO RELATI ESSET:
IMINUTO PRECIO: MALE ME HERCULES CURATŪ DIXISSE. MULTŪ. N. DETRACTŪ ERAT GEMMA DI-
GNI-TATI. HIC UIDEŪ ISITUISSE UT OMNES MUSICÆ ARTIS HAC QUOQ; OSTĒTATIŌE CENSERENTUR:
UELUTI DIONYSIODORUS ÆQUALIS EIUS & AMULUS: UT SIBI QUOQ; PAR UIDERET. TERTIUS
Q; EODĒ TĒPORE FUIT ITER MUSICOS NICOMACHUS MULTAS GEMAS HABUISSE TRADIT: SED NULLA
PERITIA ELECTAS: SED FORTE QUADĀ. HIS EXĒPLIS INITIO UOLUMINIS OBLATIS ADVERSUS ISTOS Q
SIBI HÆC OSTĒTATIONĒ ARROGĀT: UT PALĀ SIT EOS TIBICINŪ GLORIĀ TUMERE. HOC I POLYCRATIS
GEMĀ QUÆ DEMŌSTRATUR ILLIBATA ITACTAQ; AB ISMENIÆ ÆTATE POST MULTOS ANOS APPARET
SCALPI EŪĀ SMARAGDOS SOLITOS. CŌFIRMAT HÆC EĀDĒ OPINIONĒ EDICTŪ ALEXANDRI MAGNI:
QUO UERUIT I GEMĀ SE AB ALIO SCALPI Q; A PYRGOTELE NŌ DUBIE CLARISSIO ARTIS EIUS. POST EŪ
APOLLONIDES & CRONIUS IN GLORIA FUERE. QUIQ; DIUI AUGUSTI IMAGINĒ SIMILĒ EXPRESSIT
QUA POSTEA PRINCIPES SIGNABĀT DIOSCORIDES. SYLLA DICTATOR TRADITŌE IUGURTÆ SĒPER SI-
GNAUIT. EST & ITER AUCTORES CATIENSEM ILLŪ CUIUS PATRE SCIPIO ÆMILIANUS EX PUOCA-
TIŌE INTERFECERAT: PUGNÆ EIUS EFFIGIE SIGNASSE UULGATO STILLONIS PRÆCONTINI FALĒ: QUID
NĀ FUISSE ACTURŪ EŪ SI SCIPIO A PATRE EIUS ITEREPUS ESSET? DIUIUS AUGUSTUS INTER INITIA

QUATILIVM SEQVNTVR IN MEDICINA beneficia: opifice natura ne i illis qd̄ cessante et p̄ uidas fluctusq; ac reciprocos ætus amn̄iūq; rapidos cursus iprobis exerete uires. Nusq; potētia maiore si uey fateri uolumus. Quippe hoc elementū ceteris omnibus imperat. Terras deuorant aquæ. Flammas necant. Scandunt in sublime: & cælū quoq; sibi uendicant. Ac nubia obtentu uitalem spiritum strāgulāt. Quæ causa fulm̄ia edidit: ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aq; i cælo stantibus? At illæ ceu parū sit in tām puenire altitudinē:

rapiunt eo secum piscium examina. Sæpe etiam lapides subuehunt portantes aliena pondera. Eadem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt: prorsus mirabili natura. Siquis uelit reputare ut fruges gignantur arbores fructicesq; uiuant in cælum migrare aquas animamq; etiam herbis uitalem inde deferre uicta confessione. omnis quoq; terræ uires a quarū esse beneficii. Qua propter ante omnia ipsarum potentia exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

DE Differentia aquarum medicinis: & obseruationibus. cc. lxxvi. Cap. ii.

EMicat benigne passimq; in plurimis terris alibi frigida: alibi calida: alibi nūctæ sicut in trebellis aqtanica gente. Exin in pyreneis montibus tenui interuallo discernente. Alibi tepida: gelidaq; auxilia morboꝝ conferentes. Et e ciētēs animalū hominum tantum causa erumpentes. Augent numerum deorum numinibus uanis urbesq; condunt. sicut puteolos in campania: statelas in liguria: festias in narbonēsi puincia. Nusq; tamen largius q̄ in baiano sinu: nec pluribus auxiliādi generibus: alix sulphuris: alix aluminis: alix salis: alix nitri: alix bituminis: nonnulla etiam acida salis faue mixtura. Vapore quoq; ipso aliqua profunt. tātāq; est uis ut balneas calefaciāt: ac frigidam etiam in solis feruere cogant: quæ in baiano posideana uocantur nomine accepto a Claudii Cæsaris liberto. Obsonia quoq; percoquūt. Vaporāt & in mari ipso quæ Licinii Crassi fuere. Mediosq; inter fluctus existit aliquid ualitudini salutare. Iā generatim neuis profunt pedibusue: aut coxendicibus: alix luxatis: fractisue. Inaniūt aliuos. sanant ulcera. capiti auribusq; priuatim medentur. Oculis uero ciceronianæ. Digna memoratu uilla est ab auerno lacu puteolos tendentibus imposita littori: celebrata portici ac nemore. Quæ & uocabat. M. Cicero academiā ab exemplo athenarum: ibi compositis uoluminibus eisdem nominibus. In qua & monumentum sibi instaurauerat. Ceu uero non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius: Antistio Vetere possidente eruperunt fontes calidi p̄ salubres oculis celebrati carmine Laureæ Tullii qui fuit e libertis eius. Ut p̄tinus noscatur etiam ministerium eius haustus ex illa maiestate: ponam enim ipsum carmen dignum ubiq; & non ibi tantum legi.

Quod tua romana uindex clarissime linguæ

Silua loco melius surgere iussa uiret.

Atq; academiæ celebratam nomine uillam

Nunc reparat cultu sub potiore Vetus.

Hic etiam apparent lympha non ante reperta:

Languida quæ infuso lumina rore leuant.

Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori

Hoc dedit: hac fontes cum patefecit ope.

Ritratto di Giuseppe Marco Calvino. Olio su tela di Giuseppe Mazzaresse (1818)

Stemma nobile della famiglia Riccio